

МАЛИЙ СТАВКОВИК – ПРОМІЖНИЙ ЖИВИТЕЛЬ ЛИЧИНОК ТРЕМАТОД ФАСЦІОЛИ ЗВИЧАЙНОЇ ПАСОВИЩ ПЕРЕДКАРПАТТЯ

*Астатичні біотопи гірських пасовищ є більш сприятливими для розвитку малого ставковика, ніж рівнинні.
Фасціольозна ситуація на пасовищах Передкарпаття стає більш небезпечною в дощовий літній період.*

Малий ставковик є специфічним проміжним живителем фасціоли звичайної, яка спричиняє захворювання овець, великої рогатої худоби, а також людини.

Поширення, біологію та екологію малого ставковика вивчали Wałowski [1], А.П.Стадниченко [2;3], а в ролі його як проміжного живителя фасціоли – В.І. Здун [4;5;6], Л.Г. Кузьмович [7;8], Й.В. Царик, І.П. Яворський [9;11] та інші.

Метою роботи було дослідити астатичні біотопи малого ставковика, а також фасціольозну ситуацію на пасовищах Передкарпаття. Дослідження моллюсків проводили протягом 1990-2000 рр. в весняно-літньо-осінній періоді року. Дослідженнями були охоплені пасовища таких адміністративних районів: Самбірського, Турківського та Сколівського.

Необхідно зазначити, що за останнє десятиріччя знизилась частка колективних пасовищ, зменшилось поголів'я худоби та характер їх утримання, сектор господарств змінився від групового (колгоспні стада) до індивідуального (фермерські господарства). В останні роки сезони випасного періоду зазнали значних змін. Крім того, погодні умови погіршуються, внаслідок чого астатичні водойми на пасовищах влітку та на початку осені висихають, що негативно впливає на заселення, поширення, ріст та розвиток малого ставковика.

На обстежуваних гірських пасовищах Передкарпаття біотопи малого ставковика істотно різняться за часом становлення, тривалістю їх існування, характером використання земель під сільськогосподарські угіддя. Найбільш поширеними біотопами є заплави річок та гірських потоків, водойми в гірських долинах, стежки та підходи до пасовищ, по яких переганяється худоба. Щільність поселення малого ставковика в заплавах гірських річок, потоків та гірських долин становить весною 6-9 екз/м², влітку – 15-48, восени – 7-11 екз/м². У водоймах гірських пасовищ на початку літа чисельність моллюсків іноді становила до 45-65 екз/м². Вздовж стежок і підходів худоби щільність заселення моллюсків була низькою весною – 3-7 екз/м², влітку – 9-12, восени – 2-3 екз/м².

На пасовищах рівнинної частини Передкарпаття біотопами для малого ставковика є заплави річок та меліоративні канали природних та культурних пасовищ. У згаданих біотопах, крім малого ставковика, траплялись великий і болотяний ставковики. Щільність поселення моллюсків змінюється залежно від типу пасовищ та сезону. В природних пасовищах, зокрема в заплавах річок, щільність поселення малого ставковика становила весною 10-20 екз/м², влітку – 15-29, восени – знизилась до 3 екз/м². Культурні пасовища, які формувались внаслідок осушення перезволожених ділянок пасовищ закритим і відкритим дренажем (меліоративними каналами), дещо відрізняються від природних за характером заселення їх моллюсками. На культурних пасовищах моллюски заселяють прибережні зони меліоративних каналів з незначною щільністю (весною до 5-8 екз/м², влітку – 6-17, восени – 3-5 екз/м²). В останні роки спостерігається тенденція до зменшення протягом випасного сезону чисельності малого ставковика. В багатьох біотопах не було відмічено моллюсків, крім порожніх черепашок.

Фасціольозну ситуацію на пасовищах Передкарпаття характеризували на основі паразитологічних досліджень малого ставковика. Зверталась увага на інвазію моллюсків партенітами і личинками (церкаріями) фасціоли. Під час розтину моллюсків, які трапляються в гірських пасовищах, в них виявлені церкарії з родин фасціолід і плагіорхід – *Sercaria fasciola hepatica*, *S. limnaea truncatula*. Екстенсивність інвазії моллюсків церкаріями фасціоли змінювалась в залежності від віку моллюсків та сезону року. На рівнинних пасовищах малий ставковик був інвазійований лише *S. fasciola hepatica*.

Протягом пасовищного сезону в гірській частині Передкарпаття малий ставковик траплявся у верхній течії річок. Під час сильних дощів гірські пасовища звільняються від моллюсків і з водою переносяться в гірські долини, де щільність поселення малого ставковика збільшується до 65-80 екз/м². Екстенсивність інвазії моллюсків фасціолами на початку серпня становила 1 %. Зрілі церкарії виявлено у вересні. Інтенсивність інвазії моллюсків личинковими стадіями фасціоли коливалася в межах 67-109 екз. церкарій і 6-10 редій. Весною і влітку, коли малий ставковик слабо інвазований, пасовища є менш безпечними щодо фасціольозу, ніж у серпні та на початку вересня, коли із церкарій формуються адолескарії фасціоли.

На пасовищах рівнинної частини Передкарпаття щільність поселення малого ставковика в астатичних біотопах є нижчою – 7-12 екз/м². У посушливе літо та осінь площі таких біотопів зменшуються до мінімальних розмірів або повністю зникають. Щільність заселення малого ставковика зменшується до 3-4 екз/м². Найбільш висока екстенсивність інвазії моллюсків партенітами і церкаріями досягає в липні 0,6 %. Більш низький процент зараження моллюсків спостерігається в серпні – 0,2 %, хоча церкарії фасціоли були зрілими. Весною, коли трапляються незрілі церкарії, моллюски заражені слабо. Інтенсивність інвазії моллюсків в таких біотопах становить 25-84 екз. церкарій і 6 екз. редій.

На основі наведених результатів, можна констатувати, що пасовища гірської частини Передкарпаття є більш сприятливими для заселення малого ставковика, ніж рівнинної. В цілому, в роки з надмірними опадами пасовища у фасціольозному відношенні є небезпечними з липня до вересня, а в посушливі – з кінця липня до

жовтня. Фасціольозна ситуація на пасовищах є непостійною, вона досягає небезпечного рівня в дощове літо і в літо наступного року.

1. Wałowski J. Mięczaki zebrane z okolicy Lwowa, Gródka, Szczerca // Spaw.Kom.Fiziograf. – 16, 1882. – S. 110-112.
2. Стадниченко А.П. Пресноводные брюхоногие моллюски (Gastropoda) западных областей Украины: Автореф.дис. ... канд.биол.наук: 03.00.08/Львов.гос.ун-т. – Львов, 1967. – 18 с.
3. Стадниченко А.П. Пресноводные моллюски Украинской ССР, их биоценотические связи и воздействие на моллюсков трематод: Автореф. дис. ... докт.биол.наук: 03.00.08. – Ленинград, 1982. – 44 с.
4. Здун В.І. Малий ставковик *Galba truncatula* Mull – передавач фасціольозу в умовах Карпатських високогірних водойм //Наук.зап.природознавчого музею Львів.філ.АН УРСР. – Львів, 1955. – Т.ІУ. – С. 108-111.
5. Здун В.И. Обследование пастбищ неблагополучных в отношении фасциолеза // Всесоюз.ин-т гельминтолог.им.акад. К.И. Скрябина: Тезисы докладов 1958, 4. – С. 31-32.
6. Здун В.І. Джерела і шляхи інвазії тварин збудником фасціольозу та боротьба з ним. –УАСГН. 1960. – 126 с.
7. Кузьмович Л.Г. Биотопы малого прудовика – *Galba truncatula* Mull. (промежуточного хозяина возбудителя фасциолеза) на высокогорных пастбищах Черногоры Украинских Карпат // Тезисы докладов научн. конф. ВОГ, 1962. – П. – С. 87-88.
8. Кузьмович Л.Г. Роль моллюска *Lymnaea truncatula* Mull. в жизненных циклах трематод на западе УССР //Моллюски: результаты и перспективы их исследований. Автореферат докладов. – Л.: Наука, – С. 495-496.
9. Царик Й.В., Яворський І.П. Гетерогенність популяцій малого ставковика *Lymnaea truncatula*/ за щільністю і віковою структурою на пасовищах Передкарпаття і суміжних територій // Наукові записки. – Держ.природ.Музей. Львів. НАН, Україна. – 1997. – Т. 13. – С. 57-64.
10. Яворський І.П. О фасциолезной ситуации на пастбищах Предкарпатья и смежных территорий //IX конф. Украинск. паразитол. общества: Тезисы докл. К.: Наукова думка, 1980. – Ч. ІУ. – С. 203-205.
11. Яворський І.П. Эколого-паразитологические исследование малого прудовика *Lymnaea truncatula* Mull., 1774/ – промежуточного хозяина фасциолы обыкновенной (*Fasciola hepatica*, 1757) пастбищ Предкарпатья и сопредельных территорий: Автореф. дис. ... канд.биол.наук: 03.00.19/ Институт зоологии АН Азерб. ССР. – Баку, 1984. – 23 с.

Матеріал надійшов до редакції 02.07.01.

Яворський І.П. Малий прудовик – проміжний паразит личинок трематод фасциолы обыкновенной пасовищ Предкарпаття.

Астатические биотопы горных пастбищ являются более благоприятными для развития малого прудовика, чем равнинные. Фасциолезная ситуация на пастбищах Предкарпатья становится более опасной в дождевой летний период.

Yavorsky I.P. The small pond snail as an intermediate host of trematode larvae of Fasciola hepatica on the Precarpathian pastures.

Astatic biotopes of mountain pastures are more favorable for the development of small pond snail than lowland ones. The parasitic worm infection of snails on Precarpathian pastures becomes more dangerous during the summer rainy period.